

ugyanis a Karinth–Böhm-szópárba-
jok elsősorban erről, az egyenrangú
személyiségek mérközéséről szólnak.
Ami azért nagy dolog, mert Karinth
nem akaríki volt, intellektusa súlyát
és teljesítőképességét még az iroda-
lomtörténet-írás sem mindig kezeli
jelentősége szerint. Ha tehát felesége
neki partnere tudott lenni, az minden-
képpen jelentékeny személyiségkép-
let meglétére vall.

Implicit veszélyforrás a férfi–nő-
viszony programos, „kiegyenlítő”
értelmezése is. A nő nem társadal-
mi hátrányairól értekezve sem
veszthető szem elől, hogy, mondjuk,
a Kosztolányi, illetve Kosztolányiné
szövegei közti minőségi különbség
(ami tény) nem vezethető le a férfi
és a nő történetileg aszimmetrikus
szociokulturális viszonyából, a nemi
szerepek adott társadalmi konstrukci-
ójából. Olyan férfiak, akik az „élet-
nek ugyanazon az oldalán” helyez-
kedhettek el, ahol Kosztolányi is,
nem lettek mind Kosztolányihoz
mérhető írók. A zsenialitás, ahogy
Szondi Lipót írta egyszer, *extrem
pozitív variánsa* a képességeknek
– történetileg csak részben vezethető
le. Ezt, ha nem akarok „kiegyenlítő”
egyoldalúságba esni, minden ilyen
jellegű értelmezés során célszerű
szem előtt tartani. Ennek beakalkulá-
lása ugyanis nemhogy csökkentené,
de mintegy hitelesíti, tehát megerősí-
ti a nemek szerinti szociokulturális
aszimmetria létének föltárására,
működés módjának megismerésére
irányuló kutatásokat.

Borgos Anna könyvéről általáno-
sító igénnyel elmondható: érdekes,
hasznos könyv, egy reményekre joga-
sító pálya szép nyitánya. Ha megörzi
azt a magas ambíciót, amely most jel-
lemzi, és saját kutatási tárgyát tovább-
ra is az interdiszciplinaritás keretei
közt alakítja ki, még sok eredményt
érhet el. Az út jónak látszik. De tud-
nia kell, egy ilyen pálya meglehető-
sen göröngyös. Aki e terepen mozog,
az több szakma fölhalmozódott
mulasztásaival találja magát szem-
ben, s ott is alapkutatásra kényszerül,
ahol reményei szerint már a készből
dolgozhatott volna. Ráadásul az úgy-
nevezett korszerű kutatási irányok-
hoz való csatlakozás óhatatlanul bizo-
nyos kérdések elhomályosulásával is
együtt jár, s ez a veszteség az adott
paradigma keretein belül fölszámolha-
tatlán. Az a kutató tehát, aki igazán
újat akar produkálni, s nem elégszik
meg egy mégoly vonzó paradigma
népszerűsítésével és aktualizálásá-
val, az óhatatlanul rákényszerül arra,
hogy az empirikus anyagból nyerhető
tapasztalatokra a paradigmával szem-
ben is építsen. Ez pedig, talán monda-
ni sem kellene, a mi viszonyaink közt
nem tartozik a hálás dolgok közé. De
hosszú távon megéri.

(Noran Kiadó, 2007)
Lengyel András

A tévhitek feloldása

Almási Tibor

Gyárfás Jenő-monográfiája

A gyakran idézett latin mondás
– „Habent sua fata libelli” – valósá-
got lefedően érvényes Almási Tibor
legújabb művész-monográfiájára is.
Indokoltnak érezzük a „sorsra” hivat-
kozást, mert a könyv születése nem
egy szokványos bibliológiai történet,
felismerhető benne a sorsszerűség
elemei. Már a „tárgyát” képező festő-
művészi pálya és életmű sem illesz-
thető a hagyományos keretek közé.
Gyárfás Jenő (1857–1925) munkás-
sága a magyar művészettörténet nem
könnyen feloldható rejtélyei közé tar-
tozik. A Szatmárból áttelepült szerzőt
ifjú kora óta foglalkoztatja a „csomó”
kibontása. Úti holmija között hozta
magával Bukarestben kiadott első
próbálkozását, meg vágyát, hogy
egyszer méltóbb formában igazítsa
helyére a sokat vitatott festő alakját,
alkotásait. Megkezdett kutatásait foly-
tatandó, többször járt Sepsiszentgyör-
gyön, s most eredményeit összegezve
Győrben megírta a minden eddiginél
részletesebb és alaposabb pályarajzot.
Szándékok találkozására fényesítette
meg a kézirat csillagzatát. Írásműve
„hazatért”! Készülhetett immár a
festő szülővárosában, Sepsiszentgyör-
gyön, kitűnő fényes papíron, igényes
és színvonalas nyomdai kivitelben a
gazdagon illusztrált, albumformátu-
mú, tudományos értékű képeskönyv.

Gyárfás Jenőt, a különös sorsú
művészt Székelyföld küldte a magyar
festészetbe. Tehetségét korán felis-
merték kortársai. Egyes kritikusok
Munkácsyhoz hasonlították. Bár a
korabeli sajtó és a fővárosi közön-
ség figyelme lankadatlanul követte
pályáját, a honi szakirodalom – mert
nehezen talált magyarázatot önkén-
tes visszahúzódságára – az „elfelejtett
művész”, az „egyművű festő” szinoni-
májának tekintette. Korai sikerei, ked-
vező fogadtatása, a vele és műveivel
foglalkozó írásokból összeálló gazdag
bibliográfiai adattár önmagában is
cáfolja a bélyegként ráragasztott
jelzők helytelenségét. Ugyan nem
tartozott a termékeny alkotók közé,
de jelenléte a saját és utókor művé-
szeti köztudatban akár arányosnak is
tekinthető. Folyamatosan szerepelt
különbféle kiállításokon, műveit nem-
zeti gyűjtemények őrzik Budapesten
és Erdélyben. Tanulmányok, monog-
ráfiák dolgozták fel munkásságát, érte-
kelték eredményeit, keresték kudarcai-
nak, „elvonulásának” magyarázatát.

Az első összegző kísérletet Lázár
Béla végezte. A helyzetével megbé-
kelt festőnél tett látogatásainak tapas-
talatai diktálták könyvének sorait,
amelyet még életében olvashatott.
Neves szerzők – Lyka Károly, Elek
Artúr, Petrovics Elek, Hoffmann Edit
– fogtak tollat egy-egy vele kapcsola-

tos részletkérdés tisztázására töreked-
ve. Kirimi Irén egykori tanulmányát
átdolgozva írta meg kismonográfiáját.
Az erdélyi szerzők, ébresztgetve emlé-
két a hagyományápolás jegyében, az
ötvenes évektől adtak közre cikkeket,
az örökség jelentőségét hangsúlyozó
tanulmányokat. Évtizednyi különbség-
gel két monográfia is született, mind-
kettő Bukarestben jelent meg. Gazda
József alapos adatgyűjtő munka erede-
ményeit foglalta össze nélkülözhetet-
len könyvében. Almási Tibor pedig
társszerzővel írt az akkor feltárható
kútfők alapján kis könyvet Gyárfás
művészetéről.

Az időközben „othont” – de szívet
nem! – cserélő művészettörténész
nem hagyta nyugodni a pályakezds
éveiben megragadott s részben feldol-
gozott téma az új körülmények között
sem. A napi muzeológus munka mel-
lett számos cikket, tanulmányt írt,
katalógusokat, könyveket publikált,
kiállításokat rendezett. Párhuzamosan
folytatta a hajdan megállító erő-
ként elésodródó kérdéskör kutatását.
Néhány jellemző Gyárfás-festmény
tüzetes elemzésével – ezek beépül-
tek az új munka végleges szövegébe!
– s az Erdélyben helyszínen végzett
könyv- és levéltári búvárlással kiegészít
a szintézis megalkotására. Most meg-
jelent kötete lényegében az életmű tel-
jes feltárását, bemutatását, tárgyszerű
értékelését nyújtja. Egyúttal leszámol
a sztereotípiákkal, előítéletekkel, a
festő alakját mostanáig körülölelő
legendákkal.

A vászonba kötött könyv színes
borítója telitalálat: Gyárfás fő művét,
a Tetemrehívást adaptálja, a címdolda-
lon a zavarodott Kund Abigélt, míg
hátról a nyers realizmussal festett
„bámészkodók” csoportját emeli ki
a teljes kompozícióból. Az arannyal
nyomott cím nem kirívó, de kellően
ünnepélyes hatású.

A kötetet a kiadó „Köszöntése”
nyitja, amely a mindig visszatérő
kérdéseket veti fel. A festő „hazatéré-
sét” nem tragédiaként, ellenkezőleg,
a magyar közönséget gyarapító tényként
könyveli el. Röviden sorolja a művész
otthoni megbecsülését bizonyító törté-
néseket, legfrissebbként méltatja a
már mélyre vésődött „képet” árnyaló,
születése 150. évfordulójára kiadott
monográfiát, amelyet a tisztelgés
és az emlékezés dokumentumaként
értékel.

Almási Tibor nemcsak tanulmá-
nyozta, elemezte az életművet, a
forrásokat, hanem számos új felisme-
réssel járult hozzá gyarapításukhoz.
Tisztelendő anyagismerete lehetővé
tette, hogy élményszerű, árnyalt képet
rajzoljon a festőről és koráról. Mun-
kájának hitelességét erősítik az elbe-
szelést színesítő, értelmezést segítő
idézetek, a szemléletességet szolgáló
szöveg- és képdokumentumok, színes
reprodukciók.

A nagy gonddal felépített tanul-
mányából plasztikusan kibontakozó

fejlődésvonal a kronológia lépcsőit, a folyamat etapjait követi. Címekkel megszakítva tíz nagy fejezetre és ezeken belül – szükség szerint eltérő írásmóddal jelzett – kisebb egységekre osztotta az anyagot. A tartalmat tömören megjelenítő címrakatok hol a helyszínrre, hol az életkorra, élethelyzetre vagy a tárgyalásra kiemelten érdemes festményre vonatkoznak.

Az események sorát Sepsiszentgyörgy 19. századi városképének bemutatásával, gazdasági és kulturális életének, lakói mindennapi életének környezetrajzával nyitja. A mezőváros közösségi életének fő helyszíne a Gyárfás-rajzzal is megjelenített piac, de már „működött” a Székely Nemzeti Múzeum, megteremtődtek a művelődés, a társadalmi élet keretei. E távoli, határvidéki kisváros Gyárfás Jenő szülőhelye. Családjá régen idegyökerezett, megbecsülésnek örvendett. Apja a város pénztárnoka. Két művészi vénával megáldott fiát lehetősége szerint támogatta törekvéseikben.

Részletesebb, árnyaltabb helyzetképet ad Budapest fejlődő gazdasági és művészeti mozgásairól. Szól az éppen uralkodó, aktuális tendenciákról, a felfogások, szemléletek küzdelméről, a művészeti oktatás intézményeiről, bemutatja az ott dolgozó művésztanárokat. Ide indult a két Gyárfás fivér, hogy a kor legjelesebb magyar mestereitől megtanulják a festőművészet alapjait. A Mintarajztanodában Székely Bertalan vette szármáyai alá a tehetséges fiúkat, aki főként Jenőben fedezett fel a magáéhoz hasonló lelki tulajdonságokat. Alakja képszerűen lép elő a kortársak jellemrajzainak és Gyárfás későbbi visszaemlékezéseinek háttéréből. Tanítási metodusa járható utat jelölt növendékei elé, a testvérek pedig jó médiumnak bizonyultak. Nem váratott sokáig a bemutatkozás, a bizonyítás, az első feljegyezhető siker sem. Az intézmény hallgatóinak kiállításán (1873) Jenő elnyerte Keleti Károly kompozíciós díját. A nehezen biztosított családi támogatást vállalt munkák jövedelmével (megbízás, újságrajzok) egészítette ki. Az újabb iskolai tárlaton pedig Ferenc testvérel együtt több kategóriában is a kitüntetettek között található (1875). A sikerekkel arányban „oldódni látszott a belső feszültség, az örökös kételyek saját tehetségében”. Lassan megérett az elhatározása is: a magyar művészek hagyományos útját kell követnie, amely Münchenbe vezet.

A bajor város művészeti akadémiaja, ahol „valóságos magyar világ volt”, több szempontból sorsdöntő állomása pályájának. Döntenie kellett: mely irányt kövesse? Wágner Sándor osztályában egyéniségének megfelelő alkotói légkört, a kibontakozását segítő, értő támogatást talált. A kompozíciót előnyben részesítő, a tragikus szituációkat megjelenítő törekvések mellé szegődött. A megváltozott

körülmények, az életforma, az állami ösztöndíj jó hatással volt kedélyére, felpeszdtítette alkotóerőit. Hozzáfogott képtervei érleléséhez, megvalósításához. A felkészülés komolyságát kitűnő tanulmányrajzok, eredményességét első önálló művei mutatják (Betlehemi gyermekgyilkosság, Hollósy arcképe). Ráköszönt a siker is. Akadémiai pályadíjat nyert éttermi dekorációtervével, Első fog című zsánerével pedig egyenesen Brüsszelben keltett csodálattal vegyes feltűnést. S megfestette élete egyik remekét, Karlovszky Bertalan portréját.

Münchenben kelt életre az életmű kiemelkedő, megítélésében és további sorsa alakulásában döntő jelentőségű alkotása, a Tetemrehívás gondolata. Az Arany János balladája nyomán felvázolt tervet szokatlan igényességre törekedve fejlesztette, három változat tanulságait hasznosította, a főműnek számító végleges kompozícióvá.

Almási külön fejezetet szentel a tökéletességre törő küzdelem fázisainak tárgyalására. Nyomon követi az egymásba kulcsolódó lépéseket, az alapmű ötletétől a kész mű fogadtatásáig. Elemzése a festmény szerkezeti változásainak vizsgálatára összpontosul. Kiemelten foglalkozik a „föhös” Kund Abigél balladai és a képen elfoglalt helyével, szerepével, alakváltozásaival, megbolydult lelkének festői ábrázolásával. A művész gondosságára mutat, hogy minden szereplőjéhez karakterben illeszkedő modelleket választott, azonosítható alakjait otthoni környezetében, családtagjai körében találta meg. Róluk hiteles arcképtanulmányokat festett. A legjellegzetesebb figurák minden változaton szerephez jutottak.

Az utolsó, negyedik variációt – ezt elégedetlensége és a Képzőművészeti Társulat pályázatának híre inspirálta! – már új műtermében, szülővárosában festette, alig egy esztendő alatt. A késedelmes beküldés ellenére a bírálók megértően értékelték fizikai teljesítménynek sem utolsó erőfeszítést, a mű erőnyeit, s neki ítélték a nagydíjat. Érdemes eltűnődni lojalitásukon s olvasni a határozat indoklását, akárcsak a visszhangokat. A téma – az örület! – és feldolgozásának módja pro és kontra véleményeket váltott ki a közönség és a sajtó köréből. Némelyek a rágalmazástól sem riadtak vissza. A fejezetet a kép – „életének és munkásságának határköve” – további története zárja. (A művész a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.)

Az elismerés híre Itáliában érte a festőt. Tanulmányai során jól felkészült, de színérzékét fejlesztendőnek érezte. Reményei szerint erre olasz földön kínálkozott lehetőség. Velence, Firenze, Róma és Nápoly művészeti emlékei kiváltották csodálatát, munkára serkentették, vázlatokat vetett papírra, képterveket rajzolt. Az otthoni Nemere című lapnak küldött élménybeszámolóiban azonban kínzó

honvágyról tanúskodnak (A Vezúv a Hargitára emlékezteti!). Érelődött ama München óta táplált gondolat, hogy végleg hazatér s „*el tudja fogadtatni majd alkotói mivoltát (...), művészetét, festészetét is*”.

A monográfus is felteszi a szüntelen visszatérő kérdést: „*miért éppen ezt a művészeti központoktól távol eső provinciális kisvárost választotta életének és alkotói tevékenységének színhelyéül?*”. A választ részben egyéniségével magyarázza. Vágyta ugyan a sikert, az elismerést, de „*a budapesti művészeti életben uralkodó viszonyok nem (...) zárkózó természetének, túlságosan kifinomult érzékenységének kedveznek*”. Tévedését a Mátyás-téma körül kavart, a sikertelenül megpályázott Munkácsy-ösztöndíjjal összefüggő hullámok igazolták. Hiába kötött kompromisszumot a „megfelelés” kényszerétől hajtva. A „művészetpolitika” diktátumai végleg kedvét szegték. Érdeklődése egy időre „életszerűbb” témák, portrék, szimbólumok, életképek felé fordult.

A szülőföld iránti felerősödő vágygal is magyarázható „visszavonulást” jelző műveket – Faun, Mátyás-képek, Disznóölés – érzékletes, a legapróbb részletekre is kiterjedő elemzés mutatja be, amely kitér az alkotást kísérő jelenségekre, a művész gyötrelmes erőfeszítéseire. Érdemként emeljük ki, hogy mindezt adatokra, megfigyelésekre támaszkodva, szakmai zsarogtól mentesen, empátiával telített szellemben és stílusban végzi a szerző. E jó tulajdonságát a következő periódusok és művek vizsgálata során is megőrzi.

Gyárfás, „*távol a világtól*”, előbb néhány zsánerképet festett, de ezek nem keltettek nagyobb figyelmet. A Karlovszky-képen megcsillantott erőnyeit portréfestőként kamatoztatta. Modelljeit környezetéből szemelte ki (Öreg férfi, Női tanulmányfej, Fiatalság és öregség stb.). Kifejező realizmus, a karakterizáló vonások kiemelése, érzelmű azonosulás, forma-biztonság, igényes kidolgozás, meggyőző lélekrajz jellemzi e munkáit. A szembetegségből fakadó kényszer-szünet alatt tollat ragad, közéleti tevékenységbe bocsátkozik, a társadalmi egyenlőtlenségekről, gazdálkodásról és művészetéről vallott nézeteit, felismeréseit ölti irott formába (vers, tanulmány, elbeszélés is akad közöttük), mintegy cáfolatát adva „*az alkotó személye ellen felhozott elszigetelődési vádaknak*”. Allapota jobbra fordultával ismét a portrézás kerül előtérbe. Keresett arcképfestő, aki megfelelő rutinnal, gyors ütemben festi az „erdélyi előkelőségek” panteonját, az igényesebb munkák azonban nem ezek közül kerülnek ki (Zongorázó nő, Nevető nő kalappal).

Méreteiben impozáns új művel 1885-ben, a tavaszi tárlaton jelentkezett. A ma már nem látható festmény (másikat festett rá!), a Pax politikai

állásfoglalásnak hatott, antiklerikalizmus miatt parázs sajtóviták kereszt-tüzébe került. Szerzőnk a korabeli közleményekből kiemelt részletek segítségével bontja ki a kép „igazi, valóságos erőnyeit”. A társadalom méltánytalanságait keményen bíráló tartalma miatt kiemelkedő alkotásnak minősíti. A körülötte kirobbant botrány valójában a festő (jó) szándékát igazolta vissza.

A millenniumra készülődés ismét a történelmi téma felé fordította a művészt. Vázlatai alapján Temesvár bízta meg az V. László esküje... megfestésével. A kép keletkezését ismét kellemetlenkedő zöngék kísérték, még politikai korrupcióval is megvádolták a művészt, miközben sérült a művészi szabadság szelleme is. A kritikusok főként művészi szempontok alapján bírálták, de a zsűri mégis bronzmedál-lal honorálta.

Ez sem vigasztalta meg a „remeteség” státusát választó művészt, akinek lélekállapotát családi tragédiák mélyítették tovább. Gábor Áron halálát tárgyul választó újabb kompozíciójának sorsa hasonlatos Hollósy Simon Rákóczi-induló című festményének históriájá-

hoz. Intervallumokkal majd harminc évig viaskodott az önként vállalt feladattal, befejezés nélkül. Pedig több változatot is kidolgozott s alapos tanulmányokat festett a jelenet szereplőiről. A történelmi festészettől Szent László csatájával búcsúzott. Megfestette Kosuth egészalakos portréját, díszokleveleket rajzolt, illusztrációkat készített a székelyföldi népeletről.

Életének utolsó évtizedei – a távolság ellenére számon tartották a fővárosban! – sem eseménytelenek. Küldött képeket különféle közös tárlatokra, írta róla, londoni tanulmányutakat kap, végre így eljuthat Párizsba is. Családot alapít, gyermekei születnek. Rajztanári állásra pályázott – sikertelenül. Művészi felfogása alapjaiban nem módosult, de az utazások és a szerzett tapasztalatok frissítő hatása, különösen az atmoszféra ábrázolása révén, kimutatható ekkor készült munkáin (Székelyek a havason, Séta, Kertben stb.). A háború kitörése után műveit Pestre menekítette (több művét megvásárolta a Szépművészeti Múzeum), ideiglenesen menekült a családjával. 1917-ben utoljára állított ki Budapesten, azután „visszavonhatatlanul elzárkózott műtermében”. Néha

látogatókat fogadott, akik sorsáról faggatták. A vele kapcsolatos írások azonban nem művészetével foglalkoztak, a tragikus vonások eredőit keresték. „*Igazi kultúrkuriozummá lett*”.

Halála után – mert művei állandó jelenléte segítette hozzá! – az életmű „*lassan, fokozatosan átértékelődött*”, s lényegében kezdett megváltozni a róla „*kialakított egyoldalú ítélet*”. Az „*egyműves alkotó skatulyából*” Lyka Károly értékelése emelte méltó értékrendbe: „*egyike volt a legkiválóbb magyar festőtehetségeknek*”.

Almási Tibor életrajzi monográfiája megerősíti a fent idézett véleményt, egyszersmind megnyugtatóan lezárja az évszázados vitákat. Elmélyült tanulmánya bőséges adalékot, képi bizonyítékot szolgáltat. A hivatkozások listája, a teljességre törekvő bibliográfiai adattár az eligazodáshoz nyújt segítséget.

A szerzőt, kiadót, nyomdát egyaránt elismerés illeti színvonalas munkájukért. Ezúttal valóban helytálló a megállapítás: a könyv nagy nyeresége a *művészeti szakirodalomnak*.

(Székely Nemzeti Múzeum, 2007)
Salamon Nándor

Idén 30 éves a Műhely

Az ünnepi alkalomra, októberben megjelenő tematikus számaink előzetese:

Álom 1.

Paul Valery: Följegyzések és töredékek az álomról • Tolnai Ottó: Gela gólja avagy a rézeleje • Ivo Andrić: Álmatlanul • Ted Hughes: Az Égett Róka • Akutagava Rjúnoszuke: Az álom • Karátson Endre: Telekfalvi álom • Verebes Ernő: Mesék a honfiságról • Háty János: Út, álom • Kőrösi Zoltán: Szerelmes évek – gyávaság • Maurice Blanchot: Thomas, az obskúr • Juan Carlos Onetti: A piac • Alvaro Mutis: Az admirális hava • Fogarassy Miklós: Álomnapló • Uri Asaf: Színfukar álom • Hamvas Béla: Lassú álom (Részletek a Naplóból) • Alekszandar Tisma: Lemondva az alvásról (Napló-részletek) • Mirko Kovač és Filip David: Álom és valóság • Sári László: Alkonyi álom – Lin Csi kolostoráról • Henri Michaux: Álomok; Tűnődések • Ágh István, Bertók László, Csehy Zoltán, Danyi Zoltán, Deák László, Ferencz István, Gergely Ágnes, Kalász Márton, Kemsei István, Komálovics Zoltán, Ladik Katalin, Lövétei Lázár László, Mesterházi Mónika, Pátkai Tivadar, Pintér Lajos, Rába György, Schein Gábor, Szabó T. Anna, Szakács Eszter, Tábor Ádám, Tóth Krisztina, Turczi István, Varga Mátyás, Vörös István, valamint Rainer Maria Rilke, Roberto Juarroz, Andrej Hočevar, Mile Stojic, Geoffrey Chaucer, Vincenzo Cardarelli, Umberto Saba, Max Elskamp, Lionel Ray, Raymond Queneau és André Breton versei

Álom 2.

María Zambrano: A teremtő álom • Lator László: Mit tehetünk az álmainkkal? • Takács Zsuzsa: Szóra bírni az álmot – Álom és látomás az irodalomban • Tandori Dezső: És akkor tényleg elvégezni mind?! • Lábass Endre: Manók kétlábnyi kiskabátban • Szőcs Géza: Álom • Füzi László: Elveszített(?) álmok • Meta Kušar: „Aki elutasítja az álmokat, a költészetet utasítja el.” • Selma Fraiberg: Kafka és az álom • Fried István: „Álmok üldögélnek a boltok cégtábláin, mint pihenő madarak...” (A Krúdy-művek álom-világa, álom-világok Krúdy Gyulája) • Borján Elréd: Barokk álmok • Gelencsér Gábor: Az eredendő másról – Filmálmomások • Jász Attila: A meglepetés álmoképei. Alkimista szín(bólum) bontogatások • Móser Zoltán: Álom-mások • Tóta Péter Benedek: III. Richárd felriad álmából – III. Richárd álomélménye Morus és Shakespeare írása szerint • Wilhelm Stekel: Az álomfejtés fejlődése és technikája • Hárs György Péter: Álmodó analitikusok, álmodó értelmezők – álomkísérelt Freud és Róheim Géza ürügyén • Erős Ferenc: Álom és utópia – Sigmund Freud és Josef Popper-Lynkeus • Székács Judit: Álomtársulás: egy elfogadott paradoxon • Jádi Ferenc: Az álomképek világa mint különös fikcionalitás • Komálovics Zoltán: A felébredésről • Sulyok Elemér: Mikor mély álom száll az emberekre...